

שעורים לזכר אבא מרי ז"ל

מרו ר' משה הלוי סלוביצ'יק

מאת בנו ותלמידו

יוסף דב הלוי

הוצאת מוסד הרב קוק

ירושלים ת"ו

תשמ"ה

תוכן הענינים

א	בענין ברכות התורה
יז	בענין פסוקי דזמרה
לה	בענין סמיכת גאולה לתפלה
נח	בענין תקיעה וסירה במקדש
פא	בענין אחד מברך ברכת המזון לכולם
קה	בענין קידוש הבהלה
קכג	בענין מצות קידוש
קלח	בענין קידוש כמקדש השבת
קנב	בענין סיפור יציאת מצרים
קסד	בענין מתיקת השם
קפב	בענין אבלות
קצז	בענין חקנת משה
ריד	בענין נשיאת כפים

בענין ברכות התורה

א.

בשלהי דיונו בהלכות ברכות השחר, כתב הרמב"ם (פ"ז הל' תפלה ה"י) -
 י"א): „המשכים לקרוא בתורה קודם שיקרא קריאת שמע בין קרא בתורה
 שבכתב בין קרא בתורה שבעל פה נוטל ידיו תחלה ומברך שלש ברכות ואח"כ
 קורא ואלו הן אשר קדשנו במצותיו וצונו על דברי תורה והערב נא ה' אֵלֵינו
 את דברי תורתך בנינו ובפיפיות עמך כל בית ישראל ונהיה אנחנו וצאצאינו וצאצאי
 עמך יודעי שמך ועוסקי תורתך ברוך אתה ה' המלמד תורה לעמו ישראל ברוך
 אתה ה' אֵלֵינו מלך העולם אשר בחר בנו מכל העמים ונתן לנו את תורתו ברוך
 אתה ה' נותן התורה. בכל יום חייב אדם לברך שלש ברכות אלו ואחר כך קורא
 מעט מדברי תורה". לכאורה הרמב"ם כופל דבריו. הלא כבר בתחילה כתב, כי
 המשכים לקרוא בתורה חייב לברך שלש ברכות, ואם כן, למה חזר ואמר כי חייב
 אדם לברך שלש ברכות אלו, אחרי שכבר נטע מסמרים להלכה, כי אין לימוד בלי
 אמירת שלש ברכות?

אמנם ההסבר ברור. הרמב"ם קבע שתי הלכות נפרדות ביחס לברכות התורה:
 א) כי אסור ללמוד תורה בלי ברכה (או שלש ברכות); ב) כי חובה מיוחדת
 מוטלת על האדם לברך ברכות אלו, וגם אם, למשל, עוסק בפרקמטיא או בצרכי
 ציבור ואינו יכול להיפנות ללמוד או לקרוא בתורה שבכתב או שבעל פה מכל
 מקום מחוייב הוא לברך שלש ברכות אלו. ברכות התורה מובדלות, אם כן, מכל
 ברכות המצוה. בכל מקום אנו אומרים, כי במקום שאין מצוה אין חובה ליזום
 ברכה ואין ביד מי שלא בירך שום איסור. ברם כאן אנו תובעים מכל אדם, בין
 אם רוצה ללמוד ובין אם אין בידו לעסוק בתורה ביום זה, לברך ברכות התורה.
 ההלכה הראשונה קבעה את העיקר הראשון, כי קריאת תורה מחייבת בברכה
 ואסור לקרוא בתורה בלי ברכה. ההלכה השנייה דנה בעיקר שני, כי מוטלת על
 כל אחד ואחד חובה לברך ברכות התורה בכל יום, כמו שמחוייב לברך בכל יום
 ג' ברכות - שלא עשני גוי, עבד, ואשה.

ונראה עוד יותר כי כל אחת מן ההלכות עוסקת בחלות דין שונה. הדין
 הראשון שאסור ללמוד תורה בלי ברכה, מקביל בחלותו ובמהותו, לאותו האיסור
 הרובץ על הנאה מן העולם בלי ברכה ועל עשיית מצוות נטולות ברכה. ביסודו
 נאמרה הלכה של מתיר, מעין דין ברכה כפדיון שנשנה בריש כיצד מברכין לגבי

נאמר ויחם ולא נקבעה התקנה גדול מברך. לכן סלקא דעתין דאולי דין מהל
הוא לישטבו.

ד) הביאור לשון הברייתא, ברכת המזון שנים ושלושה, כתב הר"ף (לד, א,
בא"מ): והוכח מדושה שנים ושלושה שאכלו ואין אחד מהן יודע לברך ברכת
המזון כלה אלא אחד יודע ברכה ראשונה והשני יודע השניה והשלישית ואיש יודע
הברכה הראשונה או שאחד יודע לברך ברכה ראשונה ואחד יודע לברך ברכה שניה
ואחד יודע לברך ברכה שלישית חייבין בברכת המזון לפי שאפשר לברך כל אחד
ואחד מהן ברכה אחת שהוא יודע ונמצאת ברכת המזון עולה משנים מהן או
משלושה. הוצא מדברי שאפשר לחלק ברכת המזון בין כמה מברכים אך בתנאי
שכל אחד יברך לפחות ברכה אחת שלמה, ולא ניתן לפצל ברכה בין כמה מברכים.
וכן סיכמו התוספות (מו, א, ד"ה ולמאן) את דבריו: ופעמים בשלושה בני אדם
שאחד יברך מברך עד הון, והשני נודה לך והשלישי עד בונה ירושלים אבל לחצאן
אין לברך אם האחד אינו יודע כי אם חצי הברכה. שיטה זו, לפי משקל ראשון,
צריכה שיון. אמאי לא יברך אחד חצי ברכה והשני ישלים אותה? וכי הלכה כזו
נאמרה בשומע כשונה, שכל הברכה צריכה להאמר ע"י המשמיע ואי אפשר לחלקה
לשנים? מוכח מזה, כי לא בשומע כשונה אנו עסוקים, אלא בהלכה מיוחדת של
קיום ברכת המזון בחבורה, שכל אחד מברך לכולם ויוצר על ידי זה ברכת תבורה.
בנוגע לזה אמנם יתכן דין מיוחד, שיואמר ברכה שלמה. והרי גם בחזרת הש"צ
אנו מוצאים משה מפורשת (ברכות לד, א) שבטעה והשני יורד תחתיו שחזרו
ותחילו ברכה שטעה בה - מהיכן הוא מתחיל מתחלת הברכה שטעה בה? -
ולא לאמצע. וחיינו משום שגם בחזרת הש"צ לא נאמרה הלכה של שומע כשונה
אלא דין של תפלת הצבור, ולכן צריך כל ש"צ וש"צ לומר ברכה שלמה כמו המסדר
בברכת המזון.

ה) והנה עיין הרמב"ם, פ"א פתלי ברכות הי"א, שכתב: כל השומע ברכה
מן החבורה מתחילתה ועד סופה ונתכוון לצאת בה ידי חובתו יצא ואע"פ שלא
שם אמר, וכל העונה אמר אחד המברך הרי זה כמברך. דברי הרמב"ם תמוהים
מאד בין שכתב שאין צורך לענות אמר ובכוננה גרידא סגי, אמאי הוהיש ואמר
שכל השנה אמר הרי זה כמברך. והנה יעדיין בסוגיא בסוכה לה, ב: בשם מיה
דריי חייא בר אבא שמע ולא ענה מהו אמר להו חכימאי וספריא הדיש עמו
הדיש אמרי שמע ולא ענה יצא אותמו נמי אמר רבי שמעון בן מוז אמר רבי
יחיאל בן חי סתם בר קטריא מנין לשומע כשונה דכתיב כל דברי הספר אשר קרא
חל יהיה על ידיו וישיתו עיניו ואלא שפן קראן דכתיב וקראתו שפן למי חתך
ואל מתיק לשומע כשונה. מוכח כדאיתא לקח הרמב"ם את דעתו, כי לא בעי
ענין אמר שפן חתך השנה, כי כל העונה אמר אחד ברכה כמבטא ברכה מפי דתי

מקוה מסוגיא אחרת לגמרי. שנינו בשבועות לו, א: א"ר יוסי רבי חנינא אמר בו
שבועה בו קבלת דברים בו האמנת דברים בו שבועה דכתיב ואמרה האשה אמר
אמן בו קבלת דברים דכתיב ארור אשר לא יקים את דברי התורה הזאת לעשות
אתם ואמר כל העם אמר בו האמנת דברים דכתיב ויאמר ירמיה הנביא אמר כן
יעשה ה' יקם ה' את דבריו. לאמיתו של דבר, דין אמר המבואר בפרשת ברכות
וקללות אינו משתייך לדין שומע כשונה, שכן שמה לא הוצרכו לנצלו. מצות ברכות
וקללות וקיומה על ידי אמירת הלויים ועניית אמר על ידי העם לא נאמרה כחובה
על כל יחיד ויחיד; חובת הציבור התבטאה בה. גם עצמן של הברכות והקללות
לא היה תלוי באמירת יחידים דרך שמיעה כעניינה אלא ביצירת הפצא של ברכות
וקללות על ידי כנסת ישראל כציבור. קיום חפצא כזה יצא לאחד ע"י אמירת
הלויים ועניית העם, וזהו דין קבלת דברים. נמצא, כי בדיון אמר הלכה חדשה
הוקבעה, כי בכל מקום שישנה חובת צבור וקיום על ידי הציבור כולו - אמר
מחדש ומגשים. נמצא כי הרמב"ם ביאר שתי הלכות נפרדות, דין שומע כשונה
המתקיים ע"י כונה לצאת, ודין מברך ע"י עניית אמר שנאמר בקיום חובת אמירה
וקריאה ע"י ציבור או תבורה. והנה בנוגע לזמון, הרמב"ם דייק תמיד להדגיש
שהשומעים צריכים לענות אמר; עיין פ"ה ה"ג: ואתר כך אומר ברוך אתה וכו'
הן עינין אמר אחר כל ברכה וברכה. כמו כן, בשנים שאכלו, אחד בור ואחד סופר,
מבואר (שם, הט"ו): ואם היה אחד מהן יודע ואחד אינו יודע, זה שיועד מברך
בקול דם והשני עונה אמר אחר כל ברכה וברכה ויוצא ידי חובתו. ומכאן ראייה
בדוה למה שכתבנו לעיל דגם בשנים, אחד בקי והשני אינו בקי, הבקי מוציא
איתו מדיון חבורה ולא מדיון שמיעה כעניינה. כך הותקן, דאע"ג דחסר זימון המצורף
באחד סופר ואחד בור, תתקיים תבורה בלי זימון. על כל פנים מוכח בעללל דבימון
לא מדיון שומע כשונה איתוין עלה אלא מדיון ברכת החבורה, אשר לכן בעינין
שישתתפו בה על ידי עניית אמר. ומעניין הדבר, כי גם בחזרת הש"צ, שנתקנה כזו
לחצאן את שאינ בקי, נקט הרמב"ם עניית אמר, כמבואר בדבריו, פ"ח מהל
תפלה ה"ט: שלח ציבור מוציא את הרבים ידי חובתו כיצד בשעה שהוא מתפלל
הם שומעין ועינין אמר אחד כל ברכה וברכה הרי הן כמתפללין במה דברים
אמרים כשאיש יודע וכו'. הביאור זהה בשתייהן. ברכת המזון בזימון ותפלת הש"צ
מציאות את הרבים לא בתוך שמיעה כעניינה אלא על ידי קיום חפצא של ברהמ"ז
בחבורה או תפלה הציבור, ודבר זה מבוסס על דין אמר של קבלת דברים שולפין
מברכות וקללות.

4 י"י קיום מהן האם אמר מוקל לשון שומע כשונה מדיון קבלת דברים, באופן שלא יהא צורך
בזה, אי אין זה מוכיח כ"א.